

Nr 85.

Av herr **Olsson** i Ramsta m. fl., om *ändring i grunderna för användande av anslaget till rättshjälp åt åbor och lägenhetsinnehavare.*

Då den kungl. kungörelsen av den 17 juni 1916 angående allmänna villkor och bestämmelser för användningen av anslaget till rättshjälp åt vissa åbor och lägenhetsinnehavare förelåg till utarbetande, gjordes från åbornas sida hos Kungl. Maj:t upprepade framställningar rörande sättet för rättshjälpens användning.

Från åboförbundets sida gjordes flera försök att få bestämmelserna för de hjälpsökande åborna mindre ogynnsamma. Dessa framställningar föranledde dock ej till någon den dåvarande regeringens åtgärd; bestämmelserna erhöilo sådan form, att den av riksdagen beslutade rättshjälpens blivit för åborna värdelös.

Riksdagens avsikt att bistå åborna har genom den utfärdade kungörelsens innehåll omintetgjorts.

På området sakkunniga personer äro enhälligt av den meningen att ett uppdrag att sköta ena partens processer måste för en utredningskommitté anses högst olämpligt.

Då åborna genom den nämnda kungörelsen tvingas att lämna sina processer i åbokommitténs händer, fräntagas rätten att själva välja sina biträden och berövas all möjlighet att öva inflytande på målets behandling, så måste ett sådant förhållande för dem kännas ytterst förödmjukande.

Vi återge i detta hänseende en del av vad Voxna bruks åbor anført i en resolution, författad av en auktoritet på detta område, jur. dr Nils Söderqvist, och vari yttras:

»Voxna bruks avdelning av åboförbundet, vars flesta medlemmar äro kârande i den vid häradsrätten i Bollnäs pågående processen an-

gående det forna finntorpet Njupan nr 1, har tagit del av den av Kungl. Maj:t den 17 juni 1916 utfärdade kungörelsen angående rättshjälp åt åbor och lägenhetsinnehavare samt vill härmed som sin fasta åsikt uttala, att de i denna kungörelse givna bestämmelserna, långt ifrån att enligt riksdagens avsikt med anslaget gagna, måste befaras komma att skada åbornas och lägenhetsinnehavarnas strävanden att tillvarataga sin lagliga rätt.

Rörande formen för ansökningen om rättshjälp och de handlingar, som därvid skola fogas, har givits så omständliga föreskrifter, att de rättssökande, varom här är fråga, i regel icke själva skola vara i stånd att avfatta ansökningen, utan redan för detta ändamål nödgas påkalla rättshjälp.

I rättegången angående Njupan, där kärandenas antal är 86, skulle ansökningsförfarandet bliva så tidsödande och mödosamt, att denna rättshjälp måste draga en tämligen stor kostnad.

Infordrandet genom åbokommittén från vederbörande myndigheter av de i kungörelsen förutsedda uppgifterna måste jämväl i ett fall sådant som detta draga en mycket lång tid.

Vid ansökningen skulle nu fogas samtliga protokoll i rättegången och förmodligen skulle dessa stanna hos åbokommittén tills denna avgjort ansökningen. Då protokollen vid varje rättegångstillfälle ingivas till rätten och därifrån utfås först helt kort tid före nästa rättegångstillfälle, vore denna bestämmelse i kungörelsen utförbar annorledes än genom lösande av duplettexemplar av protokollen, sålunda med en på grund av protokollens vidlyftighet ganska stor kostnad.

Sedan nu de 86 kärandena spillt tid och penningar på ansökningen, skulle de någon gång, sedan processen vore avgjord, åtminstone i första instans, där kostnaderna äro störst och bidrag till rättshjälp alltså mest av nöden, kanske få det beskedet, att deras ansökan avslagits.

Visserligen äro nämligen de ojämförligt flesta av de 86 kärandena obemedlade eller mindre bemedlade, men fem eller sex torde icke fylla detta villkor, och av kungörelsen, som med all sin detaljriktighet icke förutsett detta fall, kan ej slutas, hur det skulle komma att bedömas.

Skulle nu emellertid rättshjälp beviljas, så ställdes sättet för processens vidare utförande helt och hållet i beroende av åbokommittén. Om sökandena ville tillgodonjuta rättshjälp, måste de godtaga det rättegångsbiträde kommittén åt dem utser. Biträdet skall

vidare i samråd med kommittén planlägga rättegången och, där så utan men för målets behandling kan ske tillhandahålla kommittén protokoll och övriga handlingar i målet. Oavsett den tidsspillan och de praktiska svårigheter det måste medföra att bibringa en endast tidvis samlad kommittés samtliga ledamöter fullständig och fortlöpande kännedom om en invecklad process, kan man sätta ifråga värdet av de anvisningar som kommittén efter ett nödvändigtvis ganska ytligt studium av saken skulle giva. Förglömmas kan ej heller att kommittén i en vid häradsrätten i Bollnäs förut anhängig tvist angående ifrågasatt vräkning av åbon å hemmanet Hallen nr 7 till förfogande för åbons motpart, ägaren av Kilafors nedlagda bruk, ställde en P. M., som innehöll uttalandet, att visst anfört förhållande »giver vid handen att åborätten övergått till bruksägaren». Då denna åsikt underkänts av såväl häradsrätt som hovrätt — Kungl. Maj:t har ännu ej avgjort målet — står kommitténs sakkunskap icke över diskussion, och själva formen för kommitténs ingripande i denna föregående process är ju icke ägnad att ingiva oss åbor blint förtroende till kommitténs intresse för vårt bästa.

Kommitténs åsikt om rätta skötseln av en process skulle emellertid vårt biträde endast med synnerlig risk kunna åsidosätta.

Uppdraget att vara biträde må nämligen av kommittén återkallas, »där kommittén finner grundad anledning därtill förekomma», och om den rättshjälpsökande »för sin talan på ett sådant sätt, att kommittén ej vidare anser honom förtjänt av rättshjälp», äger kommittén förordna att rättshjälpen skall upphöra.

Som man finner av detta allmänna uttryckssätt, är kommitténs subjektiva förgottfinnande härvid avgörande. Och mot kommitténs beslut finnes ingen rätt att klaga. Ja, om kommitténs ledamöter t. o. m. skulle uppsåtligen missbruka den dem förlänade bestämmanderätten, är det särdeles ovisst om någon påföljd kunde mot dem göras gällande. Åtminstone är det tvivel underkastat, om de, som allenast ledamöter av en kommitté, kunde fällas för ämbetsbrott. Det juridiska ansvar under vilket de handla torde vara imaginärt, och det moraliska ansvaret för en kommitté får säkerligen hänföras under rubriken divisionsansvar.

Om nu rättegångsbiträdet ej vill äventyra avsättning för egen del och indragning av rättshjälpen för sina huvudmän, vilka åtgärder båda skulle, om än obefogade, i hög grad kompromettera målet, nödgas han blint böja sig även för enligt hans mening fullkomligt absurda direktiv.

Till lön för sin foglighet har han då att motse arvode med belopp, som kommittén med hänsyn till rättegångens beskaffenhet m. m. »prövar skäligt», ävensom ersättning för resor enligt fjärde klassen i gällande resereglemente, d. v. s. andra klass järnvägsbiljett och 8 kronor i dagtraktamente.

Själva åtnjuta åbokommitténs ledamöter ersättning enligt tredje klassen i resereglementet och sålunda, förutom första klass järnvägsbiljett, 11 kronor i dagtraktamente. Var och en, som gjort tingsresor, torde kunna vitsorda att 8 kronors dagtraktamente icke täcker kostnaderna.

Före målets avgörande skall kommittén lämna domstolen uppgift å de utgifter i rättegången, som bestritts av anslaget till rättshjälp. Vad syftet härmed kan vara är ej alldeles klart. Möjligen ligger bakom föreskriften ifråga den tanke, att åbons motpart, om han tappar och finnes skyldig ersätta åbons rättegångskostnader, dock bör befrias från att ersätta sådana utgifter, som ej bestritts av åbon själv utan från anslaget. I så fall skulle detta bliva i viss mån ett anslag till hjälp även åt bruksägare och dylika. I varje fall är väl meningen att domstolen ej för de utgiftsändamål, som tillgodosetts från anslaget, borde ådöma åbons motpart ersättningsskyldighet till högre belopp än kommittén beviljat rättshjälp. Därigenom skulle motparten likaledes skyddas, och ett förfarande omöjliggöras, som icke hittills ansetts innefatta något illojalt, nämligen att ett rättegångsbiträde för det fall att processen skulle vinnas betingar sig ett högre arvode samt efter denna högre taxa yrkar åläggande för sin huvudmans motpart att ersätta dennes rättegångskostnader.

Enligt särskild förbindelse, som rättshjälpsökanden skall foga vid ansökningen, åligger det honom att till statsverket återgälda vad av ifrågavarande anslag använts till rättshjälp åt honom, »så framt han inom fem år, efter det målet slutligen avgjorts eller ock avskrivits, kommer i den ekonomiska ställning, att han efter återgäldandet icke kommer att sakna vad för hans eget och hans familjs uppehälle skäligen tarvas». Det kan lugnt påstås, att en så avfattad förbindelse icke kommer att medföra många kronors återbetalning till statsverket, men tilläventyrs en del spionage, angiveri och trakasserande av dem som åtnjuta rättshjälp. Oavsett att ingen föreskrift givits om vem, som skall under den angivna tiden övervaka och inrapportera åbons förmögenhetsförhållanden eller återkräva rättshjälpen, så lär väl mera sällan komma att inträffa, att åbon och den som företräder statsverket enas om att den förutsatta förändringen i åbons ekonomi inträtt. Vid-

hålles då å statsverkets sida kravet, så skulle man få det uppbyggliga skådespelet av rättegångar om återgäldande av rättshjälpsbidrag. Huru mycket enklare, effektivare och även ur åbons synpunkt mer tillfredsställande hade det då icke varit, att sökanden förbundet sig att av den ersättning för rättegångskostnaden, som hans motpart kunde dömas att utgiva, till statsverket avstå så stort belopp som därifrån förskjutits.

Då en liknande anordning förekommer vid Stockholms stads rättshjälpskontor, hade det ej krävt någon särskild uppfinningsrikedom för att omgestalta stadgandet i denna riktning.»

Under den tid, som gått sedan kungörelsen utfärdats, ha förekommit fall, som ytterligare tydligt visat det orimliga i att processerna skola överlämnas åt åbokkommittén. Sedan långa tider tillbaka ha tvister förts mellan åbor å under bruk skatteköpta hemman och bruksägarna angående omfånget av den rätt åborna ägt till skogen å hemmanen. Genom åtskilliga domstolsutslag, särskilt Kungl. Maj:ts dom den 1 augusti 1897 i mål mellan Skisshytte bruksägare och åbon Petter Persson å hemmanet Torpet, ha prejudikat givits i denna tvistefråga, varigenom åbon förklarats äga rätt att avverka skog såväl till husbehov som även till avsalu under iakttagande av att virket först erbjöds bruksägaren till inlösen och denne förklarat sig ej vilja inlösa virket. I trots härav ha åborna i stor utsträckning dock frångått denna rätt till skogen, varför en hänvändelse till domstol i en del fall är önskvärd. Men nu föreligger det sakförhållandet att åbokkommittén hyllar samma uppfattning som bruksägarna, att nämligen åbon ej skulle ha annan rätt till skogen än till sitt eget husbehov. Se härom den av åbokkommittén utgivna bilagan till åbokkommitténs betänkande, sid. 226—228. Det oaktat skulle åborna tvingas att överlämna sin sak åt kommittén, som har en mot åbons intresse stridande uppfattning. Är det rimligt och staten värdigt att begå ett sådant våld mot all vanlig rättspraxis? Är det att vänta att åbon skall med förtroende överlämna sin sak åt en ledning, som ligger honom emot? Orimligheten häri ligger i öppen dag för alla. Kommittén kommer i den dubbelställning, att den själv hyser *en* åsikt, men skall vid domstol genom ett sitt utsedda ombud förfäkta en annan åsikt.

Den åbo, som skulle överlämna denna fråga åt åbokkommittén, skulle komma i ett ytterst beklagansvärt läge. Han skulle riskera att för sig och hela sin klass förlora en rätt, som domstolarna hittills undantagslöst tillerkänt en åbo å ett under bruk skatteköpt hemman. Men han skulle dessutom bliva ålagd att betala alla motpartens rätte-

gångskostnader, vilka skulle bestiga sig till för honom fullkomligt ruinerande belopp.

Det kan ej ha varit riksdagens avsikt att ens indirekt tvinga en åbo till något sådant.

Detta förhållande kan sägas vara regel. I flertalet fall intar kommittén en ställning i strid mot åbon och för bruksbolagen. Det är nödvändigt att frågan om åbornas rättshjälp, i det läge den befinner sig, ses mot detta sakförhållande. Samma förhållande upprepar sig, som vi nämnt i flera fall. I den stora Njupanprocessen ha åborna själva måst bekosta alla utgifterna, då de ej kunnat överlämna sin sak åt åbokommittén eller en under dess ledning stående jurist. De ha som sitt ombud och biträde utsett en jurist, för vilken de ha förtroende och som tillhör åboförbundets styrelse.

Ett annat under förbundets ledning stående mål avser åborätt å ett torp Simbo, som med orätt kommit under Näveksvarns bolag, men som enligt vad som under detta måls handläggning klargjorts, ligger på kronans mark.

Åbon har vänt sig till sitt förbund, för vars ledning han har förtroende, men kan på denna grund ej få någon hjälp av det av riksdagen beviljade anslaget.

Genom denna process vinner dock kronan ett torp, som med orätt frångått kronan. Är det under dessa förhållanden rätt att vägra åbon den hjälp i hans process, som han så väl behöver.

På liknande sätt förhåller sig med det av högsta domstolens prövning för närvarande beroende målet mellan Kilafors bruksägare och åbon Lars Ersson i Hallen; åbon har anförtrott sin talan åt åboförbundets ledning och målet har i såväl häradsrätt som hovrätt avgjorts till hans förmån, medan bruksägaren har i målet åberopat sig på åbokommittén, som i den avgörande punkten rörande förekomsten av åborätt i åbons hand i en sin utredning uttalat en mot åbons intresse stridande — men av båda underdomstolarna underkänd och ogillad — åsikt. Vi hoppas att riksdagen skall finna angeläget att åstadkomma ändring häri. Det viktigaste måste anses vara, att åbornas sak omhändervhas av deras egen organisation, under förutsättning att målen å åbornas sida ledas av fullt kunnig person. Den nuvarande anordningen är orimlig och ohållbar.

Vi föreslå därför:

att riksdagen må besluta, att, då det av riksdagen år 1915 beviljade anslag av 15,000 kronor till

rättshjälp åt åbor och lägenhetsinnehavare ej torde komma till användning i enlighet med kungörelsen av den 17 juni 1916, den återstående delen av nämnda anslag må ställas till åboförbundets eller åbornas hjälp på helt andra grunder och i varje fall så, att de rättssökande åborna själva må äga rätt utse sina ombud och på vanligt sätt, under kontroll av därtill av Kungl. Maj:t utsedd jurist, användas till åbornas bistånd i enlighet med riksdagens år 1915 fattade beslut.

Stockholm den 22 januari 1918.

Gustaf Olsson
i Ramsta.

K. M. Andersson.

L. Aug. Schill.

E. C. Kropp.

Ernst Hage.

Algot Jungnell.

C. J. Johansson
Uppmälby.

Gustaf Johansson.

Albert Mossberg.

Oscar Carlström.

Sven Jönsson.

J. A. Hellberg.

C. Eðor Anderson
i Knapasjö.

